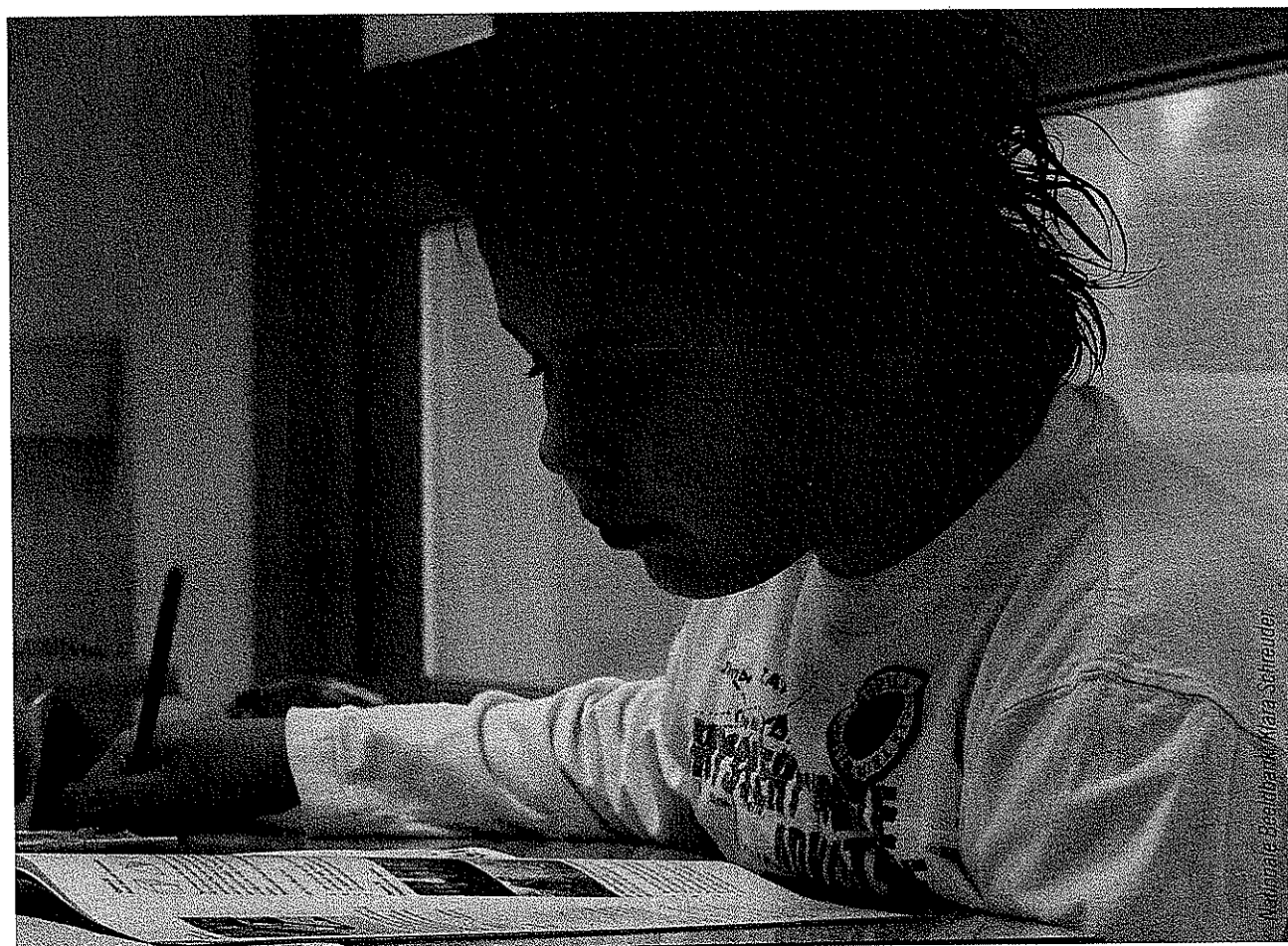

Dyslexievriendelijk

Van de 2,5 miljoen leerlingen die dagelijks naar school gaan, heeft bijna 10 procent een leesprobleem. Een deel hiervan heeft dyslexie. In de praktijk betekent dit dat in elke klas van 25 à 30 leerlingen, één dyslectische leerling én enkele leerlingen met lees- en/of spellingsproblemen zitten. Als leerkracht kun je met een paar kleine aanpassingen je eigen lesmateriaal voor hen toegankelijker maken.

Het Masterplan Dyslexie ontwikkelde voor het basis- en voortgezet onderwijs de zogenaamde 'Protocolen Leesproblemen en Dyslexie'. Deze protocollen richten zich met name op herkenning en onderkenning van dyslexie bij leerlingen. Een belangrijk onderdeel van de voorgestelde begeleiding betreft het inzetten van compenserende en dispenserende hulpmiddelen. Deze middelen zijn ontworpen om lesmateriaal meer toegankelijk te maken voor dyslectische leerlingen.

proefwerk

met een paar simpele vormaspecten bevorder je de leesbaarheid

Uit onderzoek van Dedicon (2006) blijkt dat dyslectische leerlingen vaak moeite hebben met de opmaak van hun lesmateriaal. Denk hierbij aan het gebruik van verschillende soorten letters op een pagina, onrustige achtergronden, weinig ruimte tussen de regels en het gebruik van kleine letters. Bij de aanpak van dyslexie is de vormgeving van lesmateriaal tot nu toe echter niet of nauwelijks een punt van aandacht.

DYSLEXIE-EXPERTS

Vanwege de problemen die dyslectische leerlingen ervaren met de vormgeving van hun lesmateriaal, is Dedicon in 2007 het project 'Richtlijnen Dyslexie' gestart. Het doel van dit project was om een set goed onderbouwde en algemeen geaccepteerde richtlijnen op te stellen voor het maken van studiematerialen. De richtlijnen dragen bij aan de toegankelijkheid van studiemateriaal voor dyslectische leerlingen, terwijl het tegelijkertijd aantrekkelijk blijft voor gebruikers zonder leesproblemen. Met deze richtlijnen krijgen de uitgevers van educatief materiaal, maar ook leerkrachten die zelf lesmateriaal samenstellen of uitkiezen, een duidelijk beeld van de behoeftes van dyslectische leerlingen.

Voor de totstandkoming van de richtlijnen is er een projectcommissie samengesteld van tien prominente vertegenwoordigers van diverse terreinen, zoals dyslexie-experts, orthopedagogen, wetenschappers en uitgevers. De experts verzamelden richtlijnen uit nationale en internationale literatuur, die na selectie en toetsing tot een lijst van 73 richtlijnen zijn teruggebracht.

Om te controleren of de beoogde opmaak ook daadwerkelijk de voorkeur heeft van leerlingen

met dyslexie, is een validatieonderzoek uitgevoerd onder een groep van 211 dyslectische leerlingen van gemiddeld 13 jaar.

VORM JE EIGEN LESMATERIAAL

Hieronder volgt een overzicht van een aantal richtlijnen die je kunnen helpen bij het samenstellen en vormgeven van je eigen lesmateriaal. Denk bijvoorbeeld aan de proefwerken en toetsen die je zelf maakt, of de handleiding die je aan de leerling geeft voor het maken van werkstukken. Door rekening te houden met een aantal simpele vormgevingsaspecten bevordert je de leesbaarheid van de tekst.

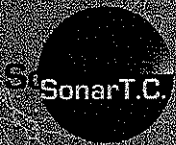
De richtlijnen hebben betrekking op de bladspiegel, tekstindeling, illustraties, het lettertype en kleurgebruik. Per onderwerp worden er vragen gesteld over je eigen lesmateriaal. Een positief antwoord betekent dat je lesmateriaal meer toegankelijk is voor leerlingen met dyslexie.

Bladspiegel

Heeft het leermateriaal een overzichtelijke en ruim opgezette bladspiegel?

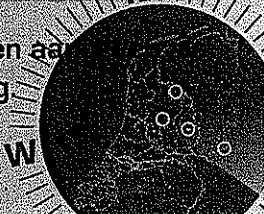
De lay-out van de pagina, inclusief voldoende witruimte rondom de verschillende tekstelementen, heeft veel invloed op de leesbaarheid van je leermateriaal. Uit onderzoek is gebleken dat leerlingen met dyslexie beter presteren in toetsomgevingen wanneer ze gebruik maken van een speciaal ontworpen, ruime lay-out. Ook van de proefpersonen uit het Dedicon-onderzoek kiest een grote meerderheid (80 procent) voor een opmaak met een ruime bladspiegel. Het onderwijsniveau van de proefpersoon maakt bij deze keuze geen verschil.

(Advertentie)

Ik hou van de kinderen..... maar de ouders.....?! Grenzen aan team kun je leren. Sonar TC geeft training en coaching

Sonar TC, Bosweg 37/2, 7314 HA Apeldoorn
email: contact@sonartc.nl Tel: nrs. 055-3559508 of 06-54620731

- **Regelafstand en uitlijning.** Een regelafstand van 1.5 is bevorderlijk voor de leesbaarheid van het materiaal. Ook de proefpersonen (75 procent) geven aan een sterke voorkeur te hebben voor het gebruik van deze regelafstand.

De uitlijning van tekst heeft ook invloed op de leesbaarheid. Dyslectici hebben baat bij een rechte, linkse uitlijning. Regels die rechts staan uitgelijnd veroorzaken verwarring bij leerlingen. Daarnaast is het belangrijk om aan het begin van alinea's de tekst níét te laten inspringen.

- **Tekst in kolommen.** Geef je tekst weer in één kolom, dat vergroot de leesbaarheid. Je creëert zo een overzichtelijke bladspiegel. Afhankelijk van de breedte van de tekst, is het soms wel mogelijk om deze in meerdere kolommen te verdelen. Het onderzoek van Dedicon geeft aan dat leerlingen met dyslexie geen duidelijke voorkeur hebben voor één of twee kolommen. Als je de tekst indeelt in meerdere kolommen, is het wel belangrijk om deze grafisch duidelijk van elkaar te scheiden. Indien dit niet gebeurt, zien en lezen dyslectische leerlingen de afzonderlijke kolomregels al snel als één regel.

Lettertype

Wordt er een schreefloos lettertype gebruikt in de tekst?

Het lettertype kan bijdragen aan de leesbaarheid van een tekst, en zodoende ook aan het tekstbegrip. Schreefloze lettertypes zijn makkelijker leesbaar dan traditionele lettertypes, zoals het vaak gebruikte Times New Roman. Goede voorbeelden van schreefloze lettertypes zijn: Arial, Comic Sans, Verdana, Helvetica, Tahoma, Trebuchet, Sassoon, Lexia Readable en Read Regular. Om de eenheid in de lopende tekst te bewaren, is het beter om niet van lettertype te wisselen. Bij uitzondering kun je, wanneer je uit bronnen citeert of voorbeelden geeft, als het nodig is een afwijkend lettertype gebruiken.

Bij de meeste schreefloze lettertypes is lettergrootte 12 een goede keuze. Pas deze lettergrootte overal toe, ook bij registers en indexen. Wanneer kleinere letters worden gebruikt, is het aan te raden om de tekst te verbreden. Het gebruik van te grote letters kan ook problemen geven. Bij een lettergrootte boven de 14 kost het de dyslectische leerling vaak meer moeite om samenhang tussen de letters te zien.

Bij het kiezen van een geschikt lettertype is het belangrijk om rekening te houden met de vormgeving van cijfers. De getallen moeten goed van

elkaar te onderscheiden zijn, en dit verschilt per lettertype. In het volgende voorbeeld worden twee blokken met identieke cijfers weergegeven (beide blokken in lettergrootte 12, regelafstand 1). Het verschil in leesbaarheid van de afzonderlijke cijfers is duidelijk zichtbaar.

354874132165467
216843216541654
351487465465465
651654987987654

Times New Roman, 12 pt

354874132165467
216843216541654
351487465465465
651654987987654

Verdana, 12 pt

Bij formules kun je eventueel wel een schreeffletter gebruiken. Voor het weergeven van wiskundige en natuurkundige formules is Times New Roman een goede keuze. Markeer bij getallen van meer dan vier cijfers de duizendtallen met een halve spatie, punt of komma.

- **Vetgedrukt of onderstrepen?** Het leest prettig wanneer je kernwoorden markeert en ze zo laat opvallen. Hierdoor weet de leerling welke begrippen belangrijk zijn in het lesmateriaal. Het vet drukken van de kernwoorden heeft hierbij de voorkeur boven cursiveren. Ook het onderstrepen van tekst veroorzaakt vaak problemen bij het herkennen van letters en cijfers; kernwoorden kun je dus beter niet onderstrepen.

Illustraties en kleurgebruik

Hebben de illustraties en het kleurgebruik een begripsbevorderende functie?

Afbeeldingen breken de bladspiegel en verminderen de hoeveelheid tekst op een pagina. Op deze manier wordt de tekst beter behapbaar en interessanter. Wanneer dyslectische leerlingen de keuze hebben tussen de weergave van een tekst in een ruime lay-out met óf zonder afbeelding, kiest een ruime meerderheid voor de weergave mét afbeelding (79 procent).

Bij het toevoegen van illustraties aan een tekst moet je erop letten dat deze een toegevoegde waarde hebben. Afbeeldingen die alleen dienen ter verfraaiing van de opmaak, kunnen leiden tot verwarring bij de lezer. Daarentegen kunnen afbeeldingen met extra informatie over de tekst het tekstbegrip van leerlingen juist positief beïnvloeden. Denk dus goed na over welke afbeeldingen je in het leermateriaal opneemt en welke niet.

Gebruik in alle teksten duidelijke taal

- **Kleurgebruik.** Voor het gebruik van kleur geldt hetzelfde als voor de illustraties. Gebruik je veel verschillende of felle kleuren, dan leidt dat de dyslectische leerling af van de inhoud van de tekst. Gebruik kleur daarom met name wanneer het een betekenis heeft en de tekst ondersteunt. Bijvoorbeeld door de samenvatting in een lichtgekleurd kader te plaatsen. De samenvatting valt hierdoor op bij de leerling en zal extra aandacht krijgen tijdens het bestuderen van het leermateriaal.

De meerderheid van de dyslectische proefpersonen (70 procent) gaf aan een voorkeur te hebben voor de opmaak waarin kleur wordt gebruikt ter onderscheiding van de verschillende soorten tekst.

Taalgebruik en tekstindeling

Is het leermateriaal geschreven in begrijpelijke taal?

Duidelijk taalgebruik is een voorwaarde voor de leesbaarheid van alle teksten, onafhankelijk van de doelgroep. Bij leermateriaal voor leerlingen met dyslexie is het belangrijk dat je zo veel mogelijk de actieve vorm gebruikt. Bijvoorbeeld: 'Maak de opdrachten na het lezen van de tekst.' In plaats van: 'De opdrachten worden na het lezen van de tekst gemaakt.' Voorzie de opdrachten in het lesmateriaal van korte en heldere instructies. De lay-out van de instructies is ook van belang voor het tekstbegrip. Als een opdracht uit meerdere deelopdrachten bestaat, kan je deze het beste onder elkaar zetten.

Het is verstandig om het gebruik van afkortingen zo veel mogelijk te beperken. In het validatieonderzoek heeft een groot deel van de leerlingen (66 procent) aangegeven het overzicht van afkortingen niet of nauwelijks te gebruiken. Als je de

afkorting slechts één keer uitschrijft, bestaat de kans dat de leerling de afkorting niet onthoudt. Door afkortingen te vermijden blijft het tekstbegrip beter behouden.

Heeft het leermateriaal een duidelijke indeling?

Een duidelijke indeling van de tekst bevordert het scannend lezen door leerlingen. Hierdoor krijgen ze makkelijker overzicht, en weten ze waar ze specifieke informatie kunnen opzoeken. Elementen die het scannend lezen stimuleren zijn: duidelijke kopjes, opsommingen, afbeeldingen, een inhoudsopgave en een index.

Zijn er voldoende leerhulpen in de tekst opgenomen?

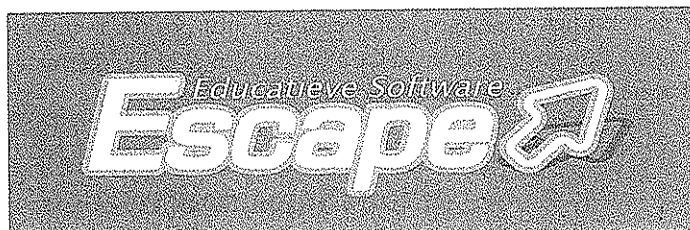
Scholieren met dyslexie hebben moeite met het lezen van lange teksten. Met name het tempo is een groot probleem, omdat ze vaak drie tot vier keer meer tijd nodig hebben om de tekst te lezen. Vooral het inzicht krijgen in de thema's en hoofdzaken kost veel tijd. Door samenvattingen of een overzicht van de kernwoorden in de tekst op te nemen, geef je de leerling extra houvast om de tekst te doorgronden.

In het validatieonderzoek hebben we aan de groep leerlingen met dyslexie gevraagd welke leerhulpen ze waarderen bij het bestuderen van lesstof. Ze geven aan (85 procent) het meest gebaat te zijn bij een samenvatting waarin de belangrijkste stof beknopt wordt weergegeven. De meerderheid van de proefpersonen waardeert ook een overzicht van de kernwoorden per hoofdstuk. Een deel waardeert het toevoegen van een index en een overzicht van de gebruikte afkortingen, maar de meerderheid gaf aan deze leerhulpen niet te gebruiken bij het leren.

CHECKLIST

Het bovenstaande advies kan je helpen om je eigen lesmateriaal dyslexievriendelijk te maken. In de checklist staan alle vragen nog eens onder elkaar genoemd (zie de pagina hiernaast). Als je een positief antwoord kan geven op alle vragen, dan is je lesmateriaal meer toegankelijk voor leerlingen met dyslexie. Tegelijkertijd blijft het lesmateriaal goed leesbaar en aantrekkelijk voor alle andere leerlingen in de klas.

(Advertentie)

Taalwijzer - Tekstbegrip - Leesstrategieën

Da's klare taal!

www.escape-educatief.nl
www.begrijpend-lezen.nl

Bezoek onze stand A010

Checklist leermateriaal

Bladspiegel

Heeft het leermateriaal een overzichtelijke en ruim opgezette bladspiegel?

- regelafstand 1.5
- links uitgelijnd, zonder inspringen bij alinea
- weergave in één kolom

Ja/Nee

Ja/Nee

Ja/Nee

Ja/Nee

Lettertype

Wordt er een schreefloos lettertype gebruikt in de tekst?

Ja/Nee

Illustraties en kleurgebruik

Hebben de illustraties/het kleurgebruik een begripsbevorderende functie?

Ja/Nee

Taalgebruik en tekstindeling

Is het leermateriaal geschreven in begrijpelijke taal?

Ja/Nee

Heeft het leermateriaal een duidelijke indeling?

Ja/Nee

Zijn er voldoende leerhulpen in de tekst opgenomen?

Ja/Nee

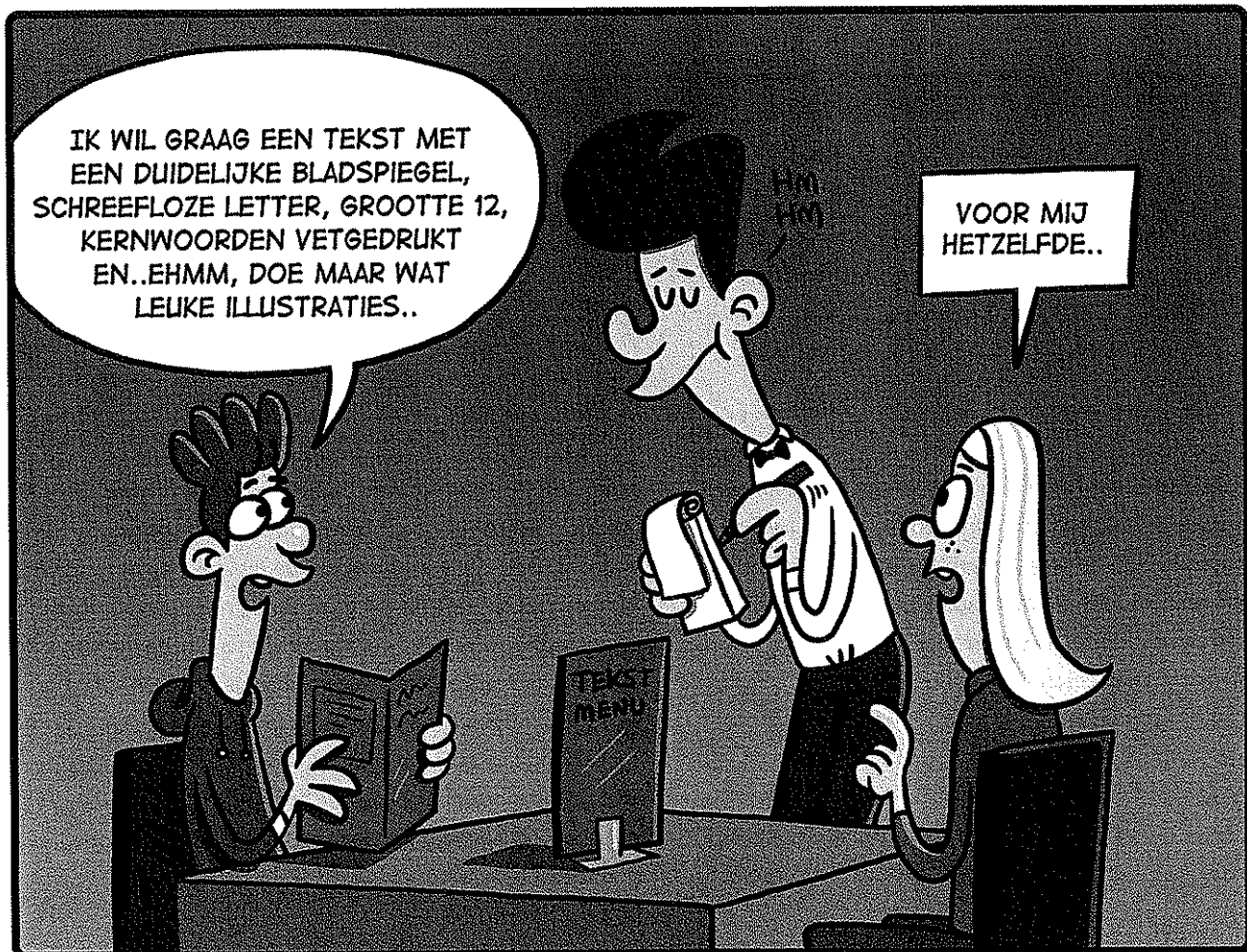
Meer informatie?

Een volledig overzicht van de richtlijnen, inclusief voorbeelden van good and bad practices vind je (vanaf september 2009) op: www.goedtelezen.nl

Literatuur

- Dedicon (2006), Onderzoek Dyslexie, groepsgesprekken met dyslectische leerlingen (intern onderzoeksrapport, niet gepubliceerd).
- Dos Santos Lonsdale, M., Dyson, M., en L. Reynolds (2006). Reading in examination-type situations: the effects of text layout on performance. *Journal of Research in Reading*, 29(4), pp. 433-453.

Kathleen Asjes en Vincent de Jong zijn beide projectleider op de afdeling Onderzoek en Ontwikkeling van Dedicon. Reacties kunt u mailen aan: vdjong@dedicon.nl

STUDIOBONTEKOE.NL